

Šiurpumas kaip sapnas skaitmeniniame amžiuje ir mirusiųjų pasaulyje

RITA REPŠIENĖ

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Vilniaus universitetas

r.repsiene@gmail.com

Pasitelkus nacionalinį paveldą, vizualines medijas ir inovatyvias šiuolaikines teorines prieigas, siekiama aptarti šiurpumo kaip sapno fenomeną, patiriamą skaitmeniniame amžiuje ir komunikuojamą kaip mirusiųjų pasaulio refleksiją gyvųjų pasaulyje. Fenomenologinis požiūris koreliuoja su kino kaip tradicijos ir interpretacijos kaip paveldo mitiškumo atskleidimo bei perteikimo nuostatomis, integraliai formuodamas aliuzijų, insinuacijų ir *dėjà vu* realijas bei atverdamas tradicijų ir paveldo svarbos poreikį, kuriant siaubo istorijas. Virtualios erdvės dominavimas sąlygoja tradicinio mitiškumo nykimo tendencijas ir suponuoja tam tikrą šiurpumo atgimimą, siejant siaubą su humoru kaip savita transkribavimo forma. Prarandant tradiciją – būdą priimti siaubą ir jį demontuoti, šiurpumas išlieka neatsiejama mūsų patyrimų dalimi ir sapniškaisiais pavidalais dalyvauja mūsų kasdienybėje, įsiverždamas į skaitmeninį amžių ir suteikdamas transkultūrinių verčių.

Esminiai žodžiai: šiurpumas, sapnas, siaubas, skaitmeninis amžius, mirusiųjų pasaulis, paveldas, tradicija.

Aš esu kiekvienas tavo sapnuotas košmaras.

Aš esu tavo blogiausias išsipildęs sapnas. Aš esu viskas, ko jūs kada nors bijojote.

Stephenas Kingas

Viskas keliauja pragaran, bet turėtume visą kelią šypsotis.

Larsas Von Trieras

Niekur nėra tiek konservatyvumo kaip laidojimo papročiuose.

Marija Gimbutienė

Įsigalint skaitmeninei realybei, kuri suponuoja atitrūkimą ir persikėlimą į virtualią erdvę, kurioje tartum išlieka tie patys bendrystės akiračiai – socialiniai ryšiai (tinklai), mes prarandame daugybę žemiškųjų esąčių ir jausenų: lytėjimo galimybę,

taktilinius pojūčius, kvapų apsupimą, skoninių kaitų ir tai, kas pažadina mūsų vaizduotę. Mums išlieka emociniai įgūdžiai ir šiurpumo pojūčiai, išnykdami laike ir erdvėje mes imersyviai pasineriame į kitą nei gyvųjų, nei mirusiųjų pasaulį, kuris mūsų negąsdi-

Larsas von Trieras, „Prieš bangas“ (1996), sustabdytas kadras iš filmo.

na savo negyvumu (dirbtinumu) pradedant erdvės metamorfozėmis, spalvų skirtimis (margas paieškų puslapių pasaulis, mėlyni socialiniai tinklai, juodai ryškus tamsusis internetas, arba darknetas).

Sapniškumo transcendencija, sąlygojama vaizduotės, sąsajų su mūsų išgyvenimais ir prisiminimų slėpinių, iškyla ir perkelia mus į bėlaikę erdvę, kurioje susitinkame ir su gyvaisiais, ir mirusiais. Virtualioji erdvė atveria mums begalinio ir betarpiško bendravimo iliuziją, perkeldama mus kaip Letos valtininkas Charonas mirusiųjų sielas per Stikso upę. kad mes, paragavę virtualybės kaip Letos, upės, skiriančios nuo požemio (Hado) pasaulio, vandens, kurio paragavusios mirusiųjų vėlės užmiršdavo žemiškąjį gyvenimą, priklausytume kitokiam pasauliui. Skaitmeninis pasaulis, valdomas dirbtinio intelekto išgalėjimo ir vaizdų hegemonijos, keičia mūsų kūrybines galias ir siūlo paviršutiniškus *zoominius* šiurpumo kaip siaubo „pakaitalus“.

Kaip tradicija išsaugoma ir tęsiama kinematografijoje, kuri glaudžiai susijusi su mūsų kūrybinio potencialo ir emocinio

intelekto formavimu? Kaip vaizdų pasaulis didžiajame ekrane sąlygoja mūsų vertybes ir patirtis, įkvepia pokyčiams ir iš esmės formuoja kultūrą? Ar pasinaudodami pasakojimo ir paveldo galiomis, filmų kūrėjai iš tiesų gali paskatinti teigiamus pokyčius ir prisidėti prie empatiškesnės, įtraukesnės ir „kultūriškai“ turtingesnės visuomenės?

Vaizduotė yra galingesnė už vaizdą, mes įsivaizduojame daug kraupiau ir šiurpiausiai nei mums būtų parodyta, ir tai Larsas von Trieras mums įrodė pirmojoje „Auksinės širdies trilogijos“ dalyje – išskirtiniame, vaidinamame geriausiu XX amžiaus pabaigos filmu „Prieš bangas“ (1996).

Šiandien vaizdais yra perpildytas internetas, bet patiriama vaizduotės stoka. Kita vertus, Larsui von Trierui būdinga tamsios vaizduotės ir pasakojimo išradimo galia perkelia ir mus į salyginį filmo laiką, ištikimą kino klasikais (Carlas Theodoras Dreyeris, Ingmaras Bergmanas, Andrejus Tarkovskis) ir atvirą kino eksperimentams. Neatsitiktinai tarp mėgstamiausių von Trierio filmų – Carlo Theodoro Dreyerio *Gertrud* (1964); Ingmaro Bergmano *Vasar-*

Tarkovsky / Larsas von Trieras, prieiga per internetą: www.youtube.com/watch?v=pK2PtBhWJ3g&t=58s

vidžio nakties šypsenos / Smiles of a Summer Night (1955); *Žemuogių pievelė / Wild Strawberries* (1957); *Tarytum veidrodyje / Through a Glass Darkly* (1961).

Sapnai kaip *nightmare*, košmarai, kuriuose keliaujama erdvėje ir grįžtama į tam tikrą idealų laiką, persekioja kaip Larso von Triero ir Andrejaus Tarkovskio filmų susisiekiantys, nerealūs prigintimi, archetipiniais tapę vaizdiniai, kaip Ingmaro Bergmano *Žemuogių pievelėje* plėtojami nesėkmingos sublimacijos motyvai¹. Bergmanas savo veikėjams tirti naudoja dvejopą prisiminimų (praities, kaip tikro ar subjektyvaus prisiminimo) ir sapnų (vidinio savęs ir desublimuotų rūpesčių vizija, Freudo kondensacija ir poslinkis) sekos režimus. Bergmanui prisiminimai buvo tokie pat ryškūs kaip sapnų vaizdavimas jo filmuose; duodamas interviu, jis dažnai sakydavo, kaip aiškiai gali prisiminti savo vaikystę, kaip kiekvienas daiktas jo protu buvo tikras, tarsi tuo metu būtų priešais

jį², akistatomis skatindamas šiurpumo kaip sapniškumo sąlyčius.

Apskritai Bergmano kūryboje sapnai, keistas prisiminimų analogas, užėmė nepaprastai daug vietos. Nuo vampyriškų „Vilko valandos“ košmarų iki savitosios (de)personalizuotos „Personos“ – sulaužyta sapnų pasaulio logika, užslėptos „aš“ paslaptys ir unikalūs kino gebėjimas atkurti sapną – visa tai tapo Bergmano kūrybos kodu.

Šiuolaikinis kinematografas sapnų paradigmas įveda kaip paralelinio pasaulio realybę. Nors mums ir įrodinėjama, pasitelkus matematines formules, kad paraleliniai pasauliai egzistuoja kaip mūsų pasaulio veidrodinis atspindys³, vizualinė kino industrija, tradicija ir paveldas paneigia šią

1 Jamey Hecht, The Failure of Sublimation and the Fate of Pain, *American Imago*, The Johns Hopkins University Press, Vol. 73, No. 2 (Summer 2016), p. 211–227.

2 Dreams, Remembering, and Anti-Symbolism in Ingmar Bergman's *Wild Strawberries* Posted on October 12, 2017 by Nathaniel Sexton, *Establishing Spot*, Indiana University. Prieiga per internetą: <https://blogs.iu.edu/establishingshot/2017/10/12/dreams-remembering-and-anti-symbolism-in-ingmar-bergmans-wild-strawberries/> [žiūrėta 2024 09 10]

3 Han, Xiaoli, and Yamamoto, Hikaru. an ϵ -Regularity Theorem for Line Bundle Mean Curvature Flow, *Asian Journal of Mathematics*, Volume 26 (2022), Number 6, p. 740–741. DOI: <https://dx.doi.org/10.4310/AJM.2022.v26.n6.a1>

Ingmaras Bergmanas, „Žemuogių pievelė“ (1957), sustabdyti kadrai iš filmo

dogmą: paraleliniai pasauliai – tai mūsų tęsiniai kitoje realybėje, kuri konstruojama pagal savitus dėsnius ir tradicijas.

Neatsitiktinai naujausias Larso von Triero projektas – „Karalystė Exodus“ (*The Kingdom Exodus*, 2022), trijų sezonų miniserialas (295 minučių trukmės), įvardijamas kaip siurrealistinė ligoninės drama apie ultramodernią Danijos ligoninę, kurią persekioja vaiduokliai. Iš tiesų serialas – tai neprilygstamas siaubo ir humoro derinys, įveikdamas „priverstinai“ linksmą kelią link Armagedono, kaip dramatiško, pavojingo ir katastrofiško susidūrimo, galinčio sunaikinti pasaulį arba žmonių rasę, pažado link. Serialo premjera įvyko Venecijos kino festivalyje 2022 metais, vėliau buvo rodytas Toronto ir Niujorko kino festivaliuose.

Naujojoje „Karalystėje“, kaip ir originaliame seriale – danų absurdo antgamtinio siaubo miniserialo trilogijoje „Karalystė“ (*The Kingdom*, 1994), kurią sukūrė Larsas von Trieras ir Tómas Gislasonas ir kuris tapo kultiniu serialu, kaip ir Davido Lyncho „Twin Peaks“ (1990–1991). Larsas von Trieras ir jo bendraautoris Nielsas Vørselis naudojami kiekviena galimybe pasijuokti iš gyvenimo paradoksų ir buitinių

smulkmenų. Švedų gydytojas Helmeris Junioras (Mikaelis Persbrandtas) yra tokia pat pasipūtusi ir absurdiška figūra, kaip ir jo tėvas originaliame seriale⁴. Sulaukusiam puikų atsiliepinų, į siaubo žanrą pretenduojančiame seriale, Larso von Triero nuomone, vis dėlto daugiau dėmesio skiriama humorui nei siaubui, taip nutiko dėl scenarijaus ir serialo scenų specifikos. „Taigi siaubas yra kažkas, ką reikia laiko vystyti. Tuo tarpu humoras yra tai, ką galite pateikti daug trumpesnėje scenoje“⁵, nors ir pripažindamas, visiems laikams užvėrė duris „Karalystei“⁶, vadinamai keisčiausia medicinine drama, kurią kada nors matysite⁷.

4 Lars von Trier talks 'The Kingdom: Exodus', cancel culture and teasing Sweden by Geoffrey Macnab, *Screendaily*, 5 September 2022. Prieiga per internetą: <https://www.screendaily.com/features/lars-von-trier-talks-the-kingdom-exodus-cancel-culture-and-teasing-sweden/5174095.article> [žiūrėta 2024 09 13]

5 Lars von Trier's Bizarre Kingdom (Finally) Cometh, by a Rabbit's Foot, *A Rabbit's Foot*, December 24, 2022. Prieiga per internetą: <https://www.a-rabbit-sfoot.com/editorial/confessions/lars-von-triers-bizarre-kingdom-finally-cometh/> [žiūrėta 2024 09 13]

6 *Ibid.*

7 The Kingdom Is the Strangest Medical Drama You'll Ever See: Lars von Trier's hospital horror-comedy, back

The Kingdom Exodus | Official Trailer, MUBI. Stop-kadras. Prieiga per internetą: <https://www.youtube.com/watch?v=VxDCKZ8gFRE>,

Déjà vu stilistikos, šiurpumo kaip sapno kūrimas, puoselėjamas didžiajame ir mažajame ekranuose, disponuoja plačiu priemonių arsenalu: garso transformacijos, tuštumos kaip apokalipsės vaizdiniai, mirties realijos, katafalkas, karstas ir t. t. Mirusieji per sapną bendrauja su gyvaisiais, kviesdami juos į anapusinį pasaulį, sklidiną šiurpios tuštumos, tik pora akių žvelgia nuo laikrodžio be rodyklių. Tai įžūlus Magritte'o siurrealizmas, kuris vaidina antropomorfizuojantį laiko žymeklių pavadinimą – laikrodis neturi rodyklių, bet turi akis⁸, kaip

for a third season, is a scathing satire of institutional failure. By Elizabeth Alsop, *The Atlantic*, November 28, 2022. Prieiga per internetą: <https://www.theatlantic.com/culture/archive/2022/11/the-kingdom-third-season-review-lars-von-trier/672270/> [žiūrėta 2024 09 13].

- 8 Dreams, Remembering, and Anti-Symbolism in Ingmar Bergman's *Wild Strawberries*. Posted on October 12, 2017 by Nathaniel Sexton. Prieiga per internetą: <https://blogs.iu.edu/establishingshot/2017/10/12/dreams-remembering-and-anti-symbolism-in-ingmar-bergmans-wild-strawberries/> [žiūrėta 2024 09 19].

„išnykusio laiko“ metafora sapniškajame (anapusiniame) šiurpumo pasaulyje.

Šiurpumo paralelės kino kūrėjų I. Bergmano, A. Tarkovskio, L. von Triero darbuose, persipindamos su sapno vaizdiniais, pratęsia siaubo paveldo projekcijas ir atveria bendrystės plėtojamą kūrybinę erdvę, kurioje formuojamos naujos vizualinės perimamumo tendencijos ir tuo pačiu tęsiami su vaizduote sietini poveikio eksperimentai. Derinant siaubą ir humorą, sapniškumui būdinga šiurpumo atmosfera išsklaidoma ir paverčiama tam tikra efemerija, sėkmingai skiriančia realybę ir vaizduotę į nesusiekiančias dimensijas, kuriomis kaip tradicijomis ir paveldu grindžiama mūsų egzistencijos savastis.

Tradicijų sąlygojama siaubo projekcija, paveldas ir „Exhuma“ transkripcijos

Žiūrimumo rekordus pasiekęs – per pirmus keturis filmo rodymo mėnesius daugiau kaip 10 milijonų peržiūrų – Pietų Korė-

Ingmaras Bergmanas, „Žemuogių pievelė“ (1957), sustabdyti kadrai iš filmo

jos režisieriaus Jang Jae-hyun „Exhuma“ (2024) tapo savitu šiuolaikiniu fenomenu, perkėlusiu istorines recepcijas, tradicijų dabartį ir šiurpumo kaip sapno fenomeną į XXI amžiaus ekraną.

Paprasta istorija – garsiąją šamanę (Kim Go-Eun) ir jos padėjėją (Lee Do-hyun) pasamdo turtinga, paslaptinga šeima, kad jie ištirtų nerimą keliančios antgamtinės ligos, kuri paveikia kiekvienos šios giminės kartos pirmagimius, priežastis. Padedami išmanančio laidotuvių tradicijas ir papročius *mortician* (Yoo Hai-jin) ir garbingiausio šalies pranašautojo geomancerio⁹ (Choi Min-sik), kartu netrukus atskleidžia šios persekiojančios nelaimės kilmę, kuri susijusi su seniai kruopščiai slepiamu šeimos kapu, esančiu šventoje vietoje. Pajutę grėsmingą laidojimo vietą supančią atmosferą, jie nusprendžia nedelsiant ekshumuoti ir perkelti protėvių palaikus¹⁰. Tačiau kai

iškyla kažkas daug tamsesnio, jie greitai atranda, kas atsitinka tiems, kurie išdrįsta pajudinti „netinkamą“ kapą.

Sapniškąsias trajektorijas įgaunantys vaizdai perpina realybę, siaubą ir fantazijas. Atsidurdami kitame laike ir dabarties erdvėje, mes peržengiame savojo pasaulio ribas. Universalūs žinojimo, nuojautų ir baimės motyvai priverčia mus patikėti kito pasaulio atsidūrimu (įsiveržimu) į mūsų kasdienybę, taip panaikinant racionalumo nubrėžtas gaires.

„Exhuma“ (lot. *exhumo* – ekshumuoti, iškasti palaikus) veiksmas prasideda lėktuve, skrendančiame iš Seulo į Los Andželą, tai reiškia ir kultūrinę kelionę, ir naujas patirtis kartu su scenaristu ir režisieriumi Jang Jae-hyunu.

Apskritai Korėja pasižymi sėkminga siaubo filmų tradicija, tarp naujausių Hong-jin Na „Rauda“ („The Wailing“, 2016), Seong-sik Kimo „Daktaras Cheonas

9 Geomantija (gr. γεω-, „žemė“ + μαντεία „pranašavimas“) – ateities pranašavimas pagal ženklus žemės paviršiuje geografinės ypatybės, žemės žymes, uolų ar smėlio suformuotus raštus, arba dirvožemio savybes. Geomantijos tradicijos pasižymi įvairove ir tai priklauso nuo konkrečios šalies.

10 Exhuma: Synosis, *Well Go USA Entertainment*. Prieiga

per internetą: <https://wellgousa.com/films/exhuma> [žiūrėta 2024 09 27]; Pamy, Plot, IMDb; Ratings, Reviews, and Where to Watch the Best Movies... Prieiga per internetą: <https://www.imdb.com/title/tt27802490/plotsummary/> [žiūrėta 2024 09 28].

„Exhuma“, sustabdytas kadras iš filmo.

Prieiga per internetą:
https://www.youtube.com/watch?v=j_6_wLF1pDg&t=1s

ir dingęs talismanas“ (2023) arba ankstesnieji Jango filmo filmai „Kunigai“ („The Priests“, 2015) ir „Svaha: The Sixth Finger“ (2019), kuriuose vyrauja politeistinis ir poliseminis požiūris į šį siaubo žanrą. Tautoje, kurioje korėjiečių šamanizmas, budizmas ir krikščionybė yra šalia vienas kito ir kurioje gausu įvairių kitų religijų iš kaimyninių šalių, skirtingi tikėjimo rėmai gali būti sinkretinami iki nepaprasto efekto, ir supažindinant, ir prikeliant garsiuosius egzorcizmo tropus.

Iš pradžių tartum sekdamą pažįstamomis korėjiečių kino tradicijomis „Exhuma“ išsivaduoja iš klasikinio formato ir pasirenka sudėtingas, „mįslingesnes“ temas. Intriguojančiai plėtojamas pasakojimas palaipsniui atskleidžia slėpinį Japonijos ir Korėjos istoriją, kartu perteikiant išsivadavimo iš praeities viltį. Tamsus praeikimas, nerimstančio šauksmo iš kapo motyvas, kurį lydi pagrįstas įtarimas dėl šeimą lydinčių nelaimių, Parko patriarcho kūno ekshumacija iš grėsmingo kalno viršūnės kapo, esančio Šiaurės ir Pietų Korėjos pasienyje, kad jis galėtų ilsėtis ramesnėje aplinkoje arba kremuoti ir dvasia visam laikui išsklaidyta – sudėtingos paralelės leidžia peržengti ribą

tarp dvasinio ir materialaus, tarp tradicijų ir jų laužymo. Baimė kompensuojama pasitelkus daugybę keistumo sluoksnių, kurie iškasami, kai viena (laidojimo) vieta veda į kitą, o paveldas, nesvarbu, ar jis būtų genetinis, ar nacionalinis, turi neregėtas gelmes.

Pasitelkus populiariąją siaubo kinematografiją, paveldo, tradicijų ir vertybių, kaip pagarba mirusiųjų pasauliui, iškėlimas sutelkia spręsti amžinąsias egzistencines problemas tarp gyvųjų ir mirusiųjų, tarp praeities ir dabarties, tarp skaitmeninės ateities iliuzoriškumo ir patirčių realybės perdavimo iš kartos į kartą.

Laidojimo tradicijos ir papročiai: tarpkultūrinis aspektas

Tarpkultūriniame kontekste nacionalinis paveldas *ex principium* išsaugojo griežtą laidojimo tradicijų ir papročių kanoną, kuris sąlygojamas baimės ir prietarų, siejamų su mirusiųjų pasauliu. Vyraujanti nuostata apie sudėtingus santykius su išėjusiais iš šio pasaulio suponuoja anapussybės pavojingumą: besivaidenantys, nerimą ir šurpą keliantys mirusieji viso pasaulio pavelde vertinami kaip keliantys grėsmę

ar sukeliantys pavojus, paimantys, dar neatėjus laikui, į anapusybę ar kenkiantys gyviesiems. Saugumas postuluojamas kaip laidojimo tradicijų žinojimas ir ritualų bei papročių laikymasis. Baimė ir prietariai, sie-tini su saugumo kūrimu, liudija įvairiapusį laidotuvių ir bendravimo su mirusiais kaip paprotinės teisės išlikimą iki šių dienų. Mirusiųjų minėjimai, kapų lankymas, mišių užpirkimas, Vėlinės, virstančios šventėmis ir šeimų ar giminių susirinkimais, Visų Šventųjų diena ir plačiai pasaulyje įsitvirtinusi kapų industrija šiandien tapo progine kasdienybės dalimi.

Gilinantys į tarpkultūrinius šiuolaikinių laidojimo papročių tikėjimus, ceremonijas ir ritualus, susijusius su artimo žmogaus mirtimi, buvo rasta nemažai bendrumo tarp skirtingų kultūrų ir religijų. Tikėjimai apie mirusiojo pomirtinį gyvenimą verčia šeimas atlikti ritualus ir ceremonijas, padedančias „pereiti“ prie Dievo, „šviesos“ ar kito gyvenimo. Kuo tvirtesni tikėjimai, tuo labiau šeima atsiduoda ritualams ir ceremonijoms, siekdama atlikti juos taip, kaip diktuoja jų religija ar kultūra. Kita vertus, ritualams tapus neatsiejama realija, atliekant plačius kokybinius tyrimus, sunku atskirti kultūros ir religijos įtaką ritualinei laidojimo praktikai.¹¹ Apskritai Lietuvoje būtent laidojimo papročiuose ir tradicijose šiandien „galima atpažinti dominuojančios religijos – krikščionybės rėmuose senųjų tikėjimų ir papročių liekanas“.¹²

Pasitelkus istorinius Mato Pretorijaus XVII amžiaus liudijimus, Mažonoje Lietuvoje mirus žmogui, būdavo atliekamos ritualinės apeigos, skirtos žemės deivei Žemynai, kad šioji pagelbėtų mirusiojo sielai anapus: „Jei kas nors // miršta, vėlgi Žemynėlei patarnaujama, jai patikima tai, ko linkima ir pageidaujama mirusiai sielai. Tokiu metu jai tarnaujama uoliau negu per kitas iškilmes, nes mirusiajam būtinai reikalinga Žemynėlė žemėje, tarsi manoma, kad jeigu Žemynėlė ant mirusiojo supykta, tai mirusiajam būtų blogai, todėl jai tarnaujama ne tik tuo metu, kai žmogus miršta ar kai jis laidojamas, bet ir daugelį metų po to tuo pačiu laiku, kai mirusysis buvo užkastas į žemę.“¹³

Tiesa, mirusiųjų minėjimo dieną ypatingos vaišės būdavo rengiamos mirusiesiems. Vilniaus kolegijos jėzuitų 1600 m. ataskaitoje pažymima, kad tą dieną kviečiamos vėlės būdavo vaišinamos namuose, tikintis mirusiųjų palankumo pamaloninti vėles: „O vienas, [stovėdamas] viduryje [kambario], prašo vėles valgyti, noriai mėgautis priešais padėtais valgiais ir nekenkti laukams, namams, daržams ir visokios rūšies derliui.“¹⁴ Tikėjimas, kad bendravimas su mirusiųjų vėlėmis turėtų apsaugoti nuo negandų ir padėti.

Kita vertus, plačiai paplitęs paprotys – kaip išvengti nesava mirtimi mirusiųjų ir

11 Sandra L. Lobar, JoAnne M. Youngblut, Dorothy Brooten. Cross-Cultural Beliefs, Ceremonies, and Rituals Surrounding Death of a Loved One, *Pediatric Nursing*, January-February, 2006, 32(1), p. 44–50.

12 Algirdas Julius Greimas. *Lietuvių mitologijos studijos*. Sudarė Kęstutis Nastopka. Vilnius: Baltos lankos, 2005, p. 30.

13 Matas Pretorijus. *Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla = Deliciae Prussicae, oder Preussische Schau-bühne*. Sudarė Ingė Lukšaitė. T. 3. Vilnius, 2006, p. 546, 547; *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*. Sudarė Norbertas Vėlius. T. 3: XVII amžius. Vilnius, 2003, p. 197, 300.

14 *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*. Sudarė Norbertas Vėlius. T. 2: XVII amžius. Vilnius, 2001, p. 620–621, 628.

besivaidenančiųjų. „Tikėta, kad tokiam lavonui nukirtus galvą jo vėlė neviršianti vaiduokliu ir naktimis negąsdinsianti artimųjų. Mirusiojo palaikus slapta iškasdavo ir nukirtę galvą dėdavo ją tarp mirusiojo kojų taip, kad šis tariamai negalėtų jos pasiekti ir vėl „užsidėti“¹⁵. Liudijimai yra išlikę *Prūsų teisyne* (1340), Prūsijos istoriko ir kartografo Casparo Hennenbergerio darbuose (XVI a.), Adomo Liudviko Jucevičiaus etnografiniame veikale *Lietuva* (1846), tautosakoje. „Lavono galvos nukirtimas slapta praktikuotas Prūsijoje net XIX a. pabaigoje“¹⁶. Nepaprastais gebėjimais pasižymintys ir įvardijami kaip ypatingi žmonės – dvasregiai, matantys mirusiųjų vėles. „Laidojamo mirusiojo vėlę regintys laidotuvių dalyviai minimi bei jų regimas vaizdas aprašytas Vokiečių ordino ir Pamedės, Varmės ir Natangos prūsų 1249 m. Kristburge pasirašytos sutarties fragmente“¹⁷.

1249 m. Kristburge pasirašytos Vokiečių ordino ir prūsų sutarties tekste teigiama: „Prižadėjo jie taip pat nelaikyti savo tarpe tulisonių bei lygašonių [lotyniškame originale — *Tulissones, Ligaschones*] – didžiausių melagių ir veidmainių. [...] Pakėlę į dangų akis, šaukdami jie melagingai tvirtina matą čia pat esantį velionį, skriejantį ant žirgo per vidurį dangaus, pasipuošusį žvilgančiais ginklais, nešantį rankoje vana-gą ir su dideliu buriu palydos einantį į kitą

pasaulį“¹⁸. Apie šį reiškinių pateikta informaciją apie laidotuvių papročius Vokiečių ordinui suteikė ne patys prūsai.

Naujausi tarpkultūriniai tyrimai, kuriuose gilinasi į artimųjų netektis išgyvenančiųjų patirtis, atveria šiuolaikinio žmogaus išgyvenimus, kurie grindžiami aiškiomis žinutėmis iš anapus, ryškiais ir giliais regėjimais, paslaptiniais ryšiais ir dvasiniu bendrystės suvokimu bei artimo žmogaus mirties numatymą – visa tai, ką sudėtinga pagrįsti mokslu bei logika. Kita vertus, dauguma žmonių šiuos transcendentinius išgyvenimus laiko paslapyje, bijodami, kad juos paneigs hiperracionalus patikrinimas. Vis dėlto manoma, kad šie labai dažni reiškiniai gali paguosti, paguosti ir netgi pakeisti mūsų supratimą apie gyvenimą ir mirtį.¹⁹

Grįžtant prie korėjiečių laidojimo tradicijų, ilgą laiką buvo klaidingai interpretuojamas ikimodernios Korėjos istorijos aspektas, tyrinėjantis budizmo poveikį ankstyvosios mirusiųjų apeigoms. Didėjant budizmo įtakai, kurią palaikė korėjiečių valdžia, budizmo įsitikinimai ir papročiai paveikė daugelį visuomenės aspektų, įskaitant su mirtimi susijusias tradicijas. Tai suformavo bendrą suvokimą, kad budizmas padarė didelę įtaką mirties ritualams. Tačiau Didžiosios Silos ir Koryŏ kremavimo praktikos tyrimas atskleidė visiškai kitokią vaizdą. Daugiausia remiantis istoriniais

15 Angelė Vyšniauskaitė. Galvos nukirtimas, *Mažosios Lietuvos enciklopedija*. Prieiga per internetą: <https://www.mle.lt/straipsniai/galvos-nukirtimas> [žiūrėta 2024 10 03].

16 *Ibid.*

17 Bronislava Kerbelytė. Dvasregiai lietuvininkų ir lietuvių sakmėse, *Res Humanitariae*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2008, Nr. 3, p. 85.

18 Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai, t. 1. Nuo seniausių laikų iki XV amžiaus pabaigos. Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996, p. 240–241.

19 Patricia Pearson. *Opening Heaven's Door: What the Dying Are Trying to Say About Where They're Going*. Atria Books; Reprint edition, 2015.

įrašais, kaip *Samguk sagi* (Trijų karalysčių istorija), *Samguk yusa* (Trijų karalysčių paminklai) ir *Koryŏsa* (Koryŏ istorija), galima teigti, kad nors kremavimas galėjo būti plačiai paplitęs tarp paprastų žmonių, nuo VII amžiaus ir tarp dvasininkų, tik XI amžiaus viduryje tai tapo įprastu laidojimo pasirinkimu. Net Koryŏ laikotarpiu, kai dominavo budizmas, kremavimas niekada nebuvo įprastas dalykas. Priežastis galėjo būti tradiciniai įsitikinimai, kurie pabrėžė kaulų išsaugojimo svarbą, kad būtų užtikrintas perėjimas į pomirtinį gyvenimą.²⁰

Korėjiečių laidojimo papročius ir laidojimo praktiką stipriai paveikus konfucianizmui ir geomancijai kaip žemės ženklų skaitymui, nuo 1876 metų Korėjai atidarant uostus vis dar šventa protėvių kaulų prigimtis leido laidoti tik žemėje, pageidautina tose vietose, kurios buvo parinktos pagal jų geomantinę energiją. Japonija, nuolat plėsdama savo įtaką Korėjoje iki visiškos aneksijos 1910 m., siekė paveikti korėjiečių laidojimo praktikas, bandydama suderinti ją su Japonijos procedūromis. Vardan modernizavimo buvo įvestos viešosios kapinės ir kremavimas, o privačios kapavietės buvo priverstinai panaikintos, bet tradicijas slapta buvo mėginama puoselėti.²¹

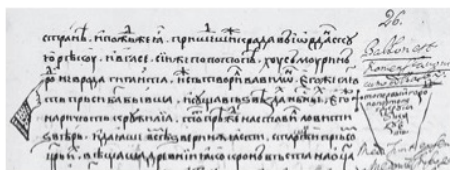
20 Sem Vermeersch, *Death and Burial in Medieval Korea: Ancient to Contemporary Times*, *Death, Mourning, and the Afterlife in Korea*, ed. by Charlotte Horlyck, Michael J. Pettid, University of Hawai'i Press, 2014, p. 21–56. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/310484234_Death_and_Burial_in_Medieval_Korea_Ancient_to_Contemporary_Times [žiūrėta 2024 10 20]. DOI: 10.21313/hawaii/9780824839680.003.0002

21 Julian Biontino, *Changes in funerary Rites and Burial Practices in Modern Korea (1876–1945)*, *Contemporary Japan*, Volume 32, Issue 1: Governing Death and Dying in Japan and its Colonies – From State

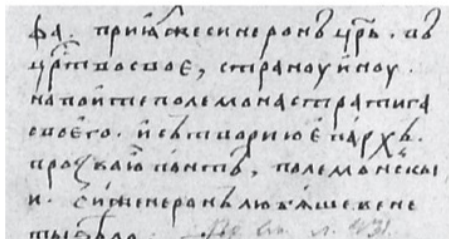
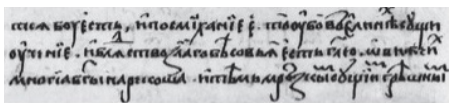
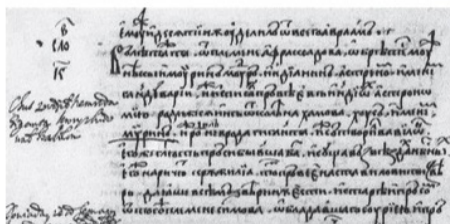
Apskritai vertingiausi lietuvių mitinės pasaulėjautos liudijimai reprezentuojami pasitelkus laidojimo tradicijas bei papročius pranašišių sapnų kontekste. Sovijaus mitas kaip laidojimo papročių įteisinimas – Sovijaus pranešimai apie pomirtinio gyvenimo tikrovę. XIII a. Jono Malalos kronikoje rusiškas intarpas apie mirusiųjų deginimo papročius (datuojamas XVI a.) vertintinas kaip unikalus tekstas, reprezentuojantis mirties, laidotuvių ir sapnų bendrystę:

„Sovijus buvo žmogus. Pagavęs šerną, išėmęs iš jo devynias blužnis, jis davė jas savo pagimdytiems iškepti [V. variante pridėta: vaikams]. Tiems jas suvalgius, supyko ant gimusiųjų iš jo [V. variante pridėta: vaikų]. Mėgino jis nusileisti (nužengti) į pragarą. Pro aštuonerius vartus [praeiti] negalėjo, pro devintus savo norą patenkino, padedamas savo pagimdytojo, kitaip tariant, sūnaus [V. variante pridėta: vienam jo pagimdytajam, kitaip tariant, sūnui, parodžius jam kelią]. Broliams ant šio supykus, [šis] išsiprašė jų, kad nueisias ir suieškosias tėvą, ir atėjo į pragarą. O [V. variante pridėta: jo] tėvui su juo pavakarieniavus, padarė jam guolį ir pakasė jį žemėje. Rytą jiedviem atsikėlus, paklausė jį, ar gerą atilsį turėjęs. Tas jam sudejavo: „Ak! kirminų ir šliužų ėdamas buvau“. Vėl rytojaus dieną padarė jam vakarienę ir įkėlė jį į medį, ir paguldė ten [V. variante pridėta: įdėjo į medžio skrynį ir paguldė miegoti]. Rytą paklaustas, tasai tarė: „Bičių ir daugybės uodų ėdamas buvau, aiman,

Control to Self-Optimization, 2020, p. 6–24. Prieiga per internetą: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/18692729.2020.1717131> [žiūrėta 2024 10 20]. <https://doi.org/10.1080/18692729.2020.1717131>

Il 17-to sk. – VilCh 26f

XIII a. Jono Malalos kronikos fragmentai. Ilja Lemeškin, *Sovijaus sakmė ir 1262 metų chronografas* (pagal Archyvinį, Varšuvos, Vilniaus ir I. J. Zabelino nuorašus). Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2009, p. 20, 37, 42.

kaip prastai miegojau!“ Vėl rytojaus dieną padarė didžiulį laužą ir įmetė jį į ugnį. Rytą jo paklausė, ar gerai pailsėjęs. O taisai jam tarė: „Kaip kūdikis lopšy saldžiai miegojau!“²²

Sapnas kaip mirusiojo pasaulio patirtis Sovijaus paklydimo kontekste tampa šiurpumą liudijančia esatimi – kaip įgalinti konservatyviųjų laidojimo apeigų kaitą. Pasitelkus sapno dimensiją, atveriamą mirusiųjų pasaulio paslaptis. Buvimas anapusybėje prilyginamas „saldžiam miegui“, kurį lemia tinkama kelionė, sudeginant mirusįjį didžiuliame lauže.

Ateitį pranašaujantys ir svarbią žinią siunčiantys sapnai žinomi kaip sakraliniai kitų pasaulių, laiko ir erdvės atspindžiai, kurie atlieka slaptą mediatoriaus funkciją

paveikdami mūsų kasdienybę ir atskleidžiantys paslaptinę gyvenimo ir mirties sąsają.

Svarbus laidojimo tradicijoms vizualizuoti prancūzų riterio, diplomato, rašytojo ir istoriografo Philippe de Mézières liudijimas – 1389 m. parašytas politinis veikalas „Senojo maldininko sapnas“ (*Songe du vieil pèlerin*). Remiantis amžininkų pasakojimais, veikale išsamiai ir detalai aprašytos lietuvių karaliaus laidotuvių apeigos, kurių metu miręs karalius būdavo ruošiamas deginti, iš eglinių rąstų surentus būstą, aprenkus jį šarvais ir pasodintus ant balto žirgo, kartu su geriausiu bičiuliu, kuriam būdavo garbė lydėti karalių į aną pasaulį; Lyginamoji istorinė medžiaga patvirtina Philippe'o de Mézières'o aprašytų lietuvių karaliaus laidotuvių tikrumą.

Sapnų pasaulis – tai ypatingo (žynių, aiškiaregių, pranašautojų ar visažinių) luomo privilegija ir kartu kasdienės išminties raiška skaityti sapnus. Tradicinė kultūra siūlo įvairiareikšmes sapno diskursines

22 Kronika 1261: Pasakojimas apie vieną pagonišką paklydimą, apie tai, kad jie Sovijų dievu vadina, Aštuonioliktas sakymas, vertė Bronys Savukynas ir Juozas Tumelis *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*. Sudarė Norbertas Vėlius. T. 1: Nuo seniausių laikų iki XV amžiaus pabaigos. Vilnius, 1996, p. 267.

dimensijas: sapnas – kaip bendravimo priemonė (dievų ir žmonių, gyvųjų ir mirusiųjų, savų ir svetimų), galimybė gauti reikalingą informaciją ar perteikti svarbią žinią, suprasti ir įvertinti susiklosčiusią situaciją.

Sapnas kaip kanonas tradicinėje kultūroje, pavelde, tradicijose bei apeigose ir šiandien kaip kodas kūrybiniame sektoriuje bei galimybė komunikuoti ne tik siaubą ir šurpumą, bet ir suteikti pagrindą kūrybiniam sumanymams. Atskleidamas sudėtingas santykius tarp gyvųjų ir mirusiųjų pasaulių, sapnas sąlygoja neišsamią paslapties ir iliuzijos gelmę.

Siaubo kino dabartis, lietuviškas kinas ir paveldas kūrybinių industrijų fone

Sujungdamas paveldą, kūrybines tradicijas ir šiuolaikines technologijas, kinas kaip paveiki kūrybinė ir kultūros industrija formuoja savo sėkmę pasitelkiant šurpumą ir siaubą. Vis didesnio populiarumo sulaukiant siaubo kinematografija užima stebėtiną pramogų industrijos dalį.

Remiantis naujausiais kino, srautinio turinio ir televizijos tyrimais, siaubo produkcijos populiarumas 2023 metais akivaizdžiai išaugo. 2023 m. spalio 10 d. duomenimis, 43 siaubo filmai, pasirodę kino teatruose 2023 m., jau uždirbo daugiau pajamų nei 2022 m. viso žanro bilietai²³. Siaubo filmų populiarumas didėja ir tarp televizijos žiūrovų.

Vertinant geografiniu siaubo kūrėjų aspektu, Šiaurės Amerikos šalys, kaip JAV,

Kanada ir Meksika, ir toliau pirmauja siaubo filmų rinkoje²⁴. Kita vertus, Jungtinėse Amerikos Valstijose beveik penktadalis populiariausių 100 filmų, išleistų 2022 metais, buvo siaubo filmai. Paėmus laikotarpį nuo 2021 iki 2022 m. paklausiausių metų filmų šimtuko siaubo filmų dalis išaugo 36 procentais, pasiekdama aukščiausią šio žanro dalį per pastaruosius 4 metus. 2022 m. siaubo lygis grįžo į panašų pradinį lygį kaip ir 2019 m., ikipandeminiu laikotarpiu, kai tokie filmai kaip „Mes“ ir „Stiklas“ sukūrė išskirtinę paklausą JAV. Iš 35 siaubo filmų, išleistų 2023 metais, „Paramount Pictures“ sukurtas „Klyksmas VI“ uždirbo daugiausiai JAV vidaus pajamų – daugiau kaip 108 mln. dolerių.

Apskritai 2023 m. rugpjūčio mėn. „Klatingas: Raudonosios durys“ yra daugiausiai uždirbęs siaubo filmas pasaulyje, kurio pajamos siekia 182,5 mln. Aštuonių siaubo filmų, vadinamų bendru „Išvaymo pasaulis“ („*The Conjuring Universe*“) pavadinimu, serija įvardijama kaip daugiausiai uždirbantis siaubo filmų franšizės fenomenas – beveik 2,1 mlrd. USD pelno.²⁵

Siaubo kino industrija kasmet vis labiau plečiasi, tai liudija ir kūrybinis siaubo kinematografijos augimas ir didėjantys pelnai, sėkmingi srautinio turinio platformų projektai ir gerbėjų auditorija. Kita vertus, siaubo (šurpumo) išgyvenimo fenomenas vis dar nėra atskleistas. Manoma, kad priežasčių būtų begalė. Pirmoji priežastis, kodėl pasitelkiamas siaubas, būtų

23 Box Office Performance for Horror Movies in 2023, *the-numbers.com*. Prieiga per internetą: <https://www.the-numbers.com/market/2023/genre/Horror> [žiūrėta 2024 10 07]

24 25+ Startling Horror Fan & Horror Movie Statistics [for 2024+]. By Neil Chase, July 6, 2024, *Neil Chase Film*. Prieiga per internetą: <https://neilchasefilm.com/horror-movie-statistics/> [žiūrėta 2024 10 07]

25 *Ibid.*

stimuliavimas. Pradedant biocheminiais procesais, vykstančiais mūsų organizme, kai siaubą keliančių poelgių poveikis ar net tų veiksmų numatymas gali paskatinti mus – ir protiškai, ir fiziškai – priešingai: neigiamai (baimės ar nerimo forma) arba teigiamai (jaudulio ar džiaugsmo forma). Formuojasi dvejiopa reakcija – *kovok arba bėk*, kurią sukelia adrenalino, endorfinų ir dopamino padidėjimas. Taip pat naujų patirčių įgijimas, alternatyvių realijų išgyvenimas, kas gali prisidėti prie didesnio pasitikėjimo savimi, nes mėgaudamiesi potyriais, jaučiamės pasaulietiškesni ar drąsesni. Galų gale, siaubo industrija gali padėti mums (saugiai) patenkinti mūsų smalsumą apie tamsiąją žmogaus psichikos pusę.²⁶

Kaip paveldas ir kino tradicija atsispindi lietuvių kino kūrėjų siaubo kūryboje, kai šiurpumo industrija pasaulyje susilaukia nepaprastos sėkmės? Ar nacionalinis paveldas integruojamas į vizualiąsias medijas kaip mūsų tapatybės tęsiniai?

Pirmasis lietuviškas siaubo filmas „Rūpintojėlis“ pasirodė 2022 metais ir susilaukė plataus žiniasklaidos ir žiūrovų susidomėjimo. Jono Trukano režisuota siaubo komedija, scenarijus rašytas kartu su Titu Lauciumi, tapo visuotiniu aptarimu objektu. Kontrolversiški kino kritikų vertinimai ir palankūs žiūrovų atsiliepimai atspindi dažną siaubo filmų situaciją, nes siaubas yra bene labiausiai skaldantis kritikus ir žiūrovus kino žanras.²⁷

Naujas bendras kūrėjų projektas taip pat skirtas šiurpumo temai – siaubo filmas apie undinę, gyvenančią vandens atrakcionų parke. Kritikos dėlei reikėtų pastebėti, kad undinių atsiradimas lietuvių kultūroje sietinas su romantinėmis Maironio „Jūratė ir Kastytis“ intencijomis, tradiciniame pavelde undinių liudijimai sietini su laumių, turinčių mitologinėse sėkmėse užfiksuotą sąsają su vandeniu bei velėjimu, aliuzijomis.

Kadaise buvo manoma, kad Ričardo Matačiaus „Rūsųs“ (2014) yra pirmasis šalies siaubo filmas. Vienintelis per visą Lietuvos kino istoriją. Nesusipratimas atsirado dėl šio filmo, iki tol negirdėto nacionalinėje kino tradicijoje apibūdinimo. Nors ir „sulaukė nemažai dėmesio ir ne ką mažiau kritikos. Komplimentai filmui nublanko prieš skambias recenzijas, kuriose filmas prilygintas „80 minučių kančios“. Vis dar vienintelis lietuviškas „siaubiakas“ tapo prisvilusiu blynu, jo kepti antrą kartą kol kas niekas nenori. Kodėl? Ar lietuviams šis žanras yra tiesiog nepriimtinas?“²⁸

Teigiant, kad mes, lietuviai, „neturime jokios siaubo literatūros ir nė vieno rašytojo, kuris gebėtų tokius scenarijus kurti. Lietuvoje šiuo klausimu nėra jokios tradicijos“²⁹ ir todėl negali būti siaubo filmui gero scenarijaus, paskleidžiamas mūsų siaubo paveldo ignoravimas.

Susieti siaubą su humoro „pradedantiems“ siaubo kūrėjams Jonui Trukanui ir Titui Lauciui iš dalies pavyko, pateikiant

26 The Psychology Behind Why We Love (or Hate) Horror, by Haiyang Yang and Kuangjie Zhang, October 26, 2021, *Harvard Business Review*. Prieiga per internetą: <https://hbr.org/2021/10/the-psychology-behind-why-we-love-or-hate-horror> [žiūrėta 2024 10 08]

27 Horror Movies Loved By Audiences and Hated By Critics, Josie Green, 24/7 Wallst, January 22, 2024. Prieiga per internetą: <https://247wallst.com/spe->

cial-report/2024/01/22/horror-movies-loved-by-audiences-and-hated-by-critics/ [žiūrėta 2024 10 08]

28 Gintarė Žičevičiūtė, Filmų rūsųs: artimiausiu metu lietuviškų siaubo filmų neturėsime, LRT.lt, 2019. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/1077861/filmu-rusys-artimiausiu-metu-lietuvisku-siaubo-filmu-neturesime> [žiūrėta 2024 10 08]

29 *Ibid.*

mums absurdišką vasarvidžio nakties sapną pseudolietuviškų tradicijų dėlionėje.

Vadovaujantis klasikiniiais tapusiais Glenno D. Walterso integruoto interaktyvaus modelio principais, kurie redukuoja siaubo kino populiarumo patrauklumą, vertintini trys pagrindiniai veiksniai, kurie pritraukia auditoriją į siaubo pramogas. Pirma, filmų kūrėjai ir režisieriai, prodiuseriai privalo kurti paslapties, įtampos, kruvinų, teroro ir šoko elementų – tai, kas skatina įtampą. Įvairios mizanscenos, įskaitant apšvietimą, kostiumus ir nederančius garsus, taip pat kuria įtampą, vedančią į didelį atskleidimą. Kita vertus, siaubo filme žiūrovai randa tam tikrą aktualumą, nesvarbu, ar tai gali būti visuotinė, kaip mirties baimė, nežinomybė, ar kultūrinis, socialinis, religinis aktualumas. Tiesa, siaubo filme per daug tikroviškų savybių gali sumenkinti pramoginę vertę. Žiūrovai žino, kad tai, kas vyksta ekrane, nėra realu. Žiūrėdami siaubą kino teatruose ir namuose, žinome, kad tai netikra, išgalvota realybė. Neatsitiktinai siaubas sušvelninamas ir padaromas maloniu juodu humoru – gudriu režisieriaus mirktelėjimu.³⁰

Pasitelkus visas įmanomas dedamąsias – siaubo kino tradiciją, šiurpumo inscenizacijas, paveldą ir kūrybines intencijas, įmanoma kurti ir lietuvišką kino siaubo lobyną, kuris žavėtų, stebintų ir tęstų pirmuosius lietuviško siaubo kino sumanymus.

* * *

Apskritai šiurpumo fenomenas neatsiejamas nuo nacionalinio mitinio (siaubo) paveldo. Sapnai išlieka kaip kodas, matrica ir galimybė mirusiesiems bendrauti su gyvaisiais. Kino industrija, perimdama sapno inkarnacijas, plėtoja sapniškumo tradiciją ir inspiruoja šiurpumo metafiziką.

„Miręs žmogus buvo laikytas pavojingu gyviesiems“³¹. Jį pašarvojus, skubėta užspausti akis ranka, pašildytu šlapiu audeklu. „Jei prasimerkęs – pyksta. Jo akys tampančios blogos, galinčios numarinti – pasiimti drauge ką nors iš šeimos ar šalia esančių.“ Taip pat skubiai „stabdomas sieninis laikrodis ir dar kuo nors pridengiamas, pabrėžiant, kad mirusiojo laikas baigėsi“³².

Papročiai, padedantys išvengti besivaidenančio mirusiojo, užfiksuoti tik senųjų tradicijų aprašymuose. Išgyvenantys sapnų šiurpumą skaitmeniniame amžiuje, praradus tradicijas ir ritualus, paliekami savo pačių daliai – siaubą derinti su humoru ir įveikti šiurpumą kaip sapną.

Šiurpumo kine kūrėjai – Ingmaras Bergmanas, Andrejus Tarkovskis, Larsas von Trieras, – dalindamiesi bendromis siaubo, sapno ir transcendencijos patirtimis, perkelia mus tarsi į gyvųjų, tarsi į mirusiųjų pasaulį, erdvę ir laiką, kuriame mes patiriame egzistencinę prasmę, kaip išlikti ir kaip būti, nepaisant negandų ir nesaties. Naujausias siaubo kiną propaguojančio korėjiečių režisieriaus Hong-jin Na filmas „Exhuma“ sėkmingai integruoja kino tradiciją, paveldo tradicijos įvairovę ir

30 Glenn D. Walters. Understanding the Popular Appeal of Horror Cinema: An Intergrated Interactive Model, *Journal of Media Psychology*, 2004, Vol. 9(2). Prieiga per internetą: <https://web.calstatela.edu/faculty/sfscho/horrormoviesRev2.htm> [žiūrėta 2024 10 08].

31 Irena Regina Merkienė. Laidotuvių apeigos, *Lietuvos etnologijos ir antropologijos enciklopedija*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2011, p. 195.

32 *Ibid.*, p. 196.

dabarties šiurpumo kaip sapno reminiscencijas. Vienetiniai lietuvių kūrėjų projektai, kaip nesėkmingai pretenduojantis į siaubo filmo žanrą Ričardo Matačiaus „Rūsų“ ir pirmuoju lietuvišku siaubo filmu vadinamo kūrėjų Jono Trukano ir Tito Lauciaus „Rūpintojėlis“, liudija pirmines šiurpumo kaip transcendencijos užuomazgas, deja, stokojančias sąsają su paveldu bei tradicijomis ir nesėkmingai klaidžiojančias pirmapradžę prieblandoje.

Įvertindami baimės, kaip neigiamos emocijos, buvimą, atsirandantį, kai mes esame išsigandę ar mums kas nors gresia, mes ieškome alternatyvių emocinių išgyvenimų. Žiūrėdami siaubo filmus ar važiuodami amerikietiškais kalneliais, netikėtai mes mėgaujamės baime, kuri tampa mūsų patirties dalimi. Baimės ar šiurpumo malonumą

teikia ne pati baimė, o fizinis ir emocinis išlaisvinimas, atsirandantis išgyvenus sudėtingas, kritines, šiurpias situacijas.³³

„Mes sugalvojame siaubus, kad padėtume susidoroti su tikraisiais“,³⁴ – įžvalgus Stepheno Kingo pastebėjimas suteikia skaitmeninio amžiaus išbandymams ironiškai prasmingą prieigą įvertinti šiurpumo poreikį ir vertę.

33 Michelle Park. The Aesthetics and Psychology Behind Horror Films, *Digital Common @ LIU*, Long Island University, 2018, p. 5–6. Prieiga per internetą: https://digitalcommons.liu.edu/post_honors_theses [žiūrėta 2024 10 08].

34 Stephen King, writer, *Facebook*, 5 December 2013. Prieiga per internetą: https://www.facebook.com/stephenkingwriter/photos/we-make-up-horrors-to-help-us-cope-with-the-real-ones-stephen-king/10151861025633925/?_rdr [žiūrėta 2024 10 08].

Literatūra

25+ Startling Horror Fan & Horror Movie Statistics [for 2024+]. By Neil Chase, July 6, 2024, *Neil Chase Film*. Prieiga per internetą: <https://neilchasefilm.com/horror-movie-statistics/> [žiūrėta 2024 10 07]

A New Rise of Horror Movies in 2022, 19 January, 2023, *www.parrotanalytics.com*. Prieiga per internetą: <https://www.parrotanalytics.com/insights/a-new-rise-of-horror-movies-in-2022/> [žiūrėta 2024 10 07].

Alsop, Elizabeth. The Kingdom Is the Strangest Medical Drama You'll Ever See: Lars von Trier's hospital horror-comedy, back

for a third season, is a scathing satire of institutional failure. By, *The Atlantic*, November 28, 2022. Prieiga per internetą: <https://www.theatlantic.com/culture/archive/2022/11/the-kingdom-third-season-review-lars-von-trier/672270/> [žiūrėta 2024 09 13].

Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. Sudarė Norbertas Vėlius. T. 3: XVII amžius. Vilnius, 2003.

Box Office Performance for Horror Movies in 2023, *the-numbers.com*. Prieiga per internetą: <https://www.the-numbers.com/market/2023/genre/Horror> [žiūrėta 2024 10 07].

Biontino, Julian. 2020. Changes in funerary Rites and Burial Practices in Modern Korea (1876–1945), *Contemporary Japan*, Volume 32, Issue 1: Governing Death and Dying in Japan and its Colonies – From State Control to Self-Optimization, p. 6–24. Prieiga per internetą: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/18692729.2020.1717131> [žiūrėta 2024 10 20]. <https://doi.org/10.1080/18692729.2020.1717131>

Exhuma: Synopsis, *Well Go USA Entertainment*. Prieiga per internetą: <https://wellgousa.com/films/exhuma> [žiūrėta 2024 09 27].

Green, Josie. Horror Movies Loved By Audiences and Hated

By Critics, 24/7 Wallst, January 22, 2024. Prieiga per internetą: <https://247wallst.com/special-report/2024/01/22/horror-movies-loved-by-audiences-and-hated-by-critics/> [žiūrėta 2024 10 08]

Greimas, Algirdas Julius. *Lietuvių mitologijos studijos*. Sudarė Kęstutis Nastopka. Vilnius: Baltos lankos, 2005.

Han, Xiaoli, and Yamamoto, Hikaru. an ε -Regularity Theorem for Line Bundle Mean Curvature Flow, *Asian Journal of Mathematics*, Volume 26 (2022), Number 6, p. 737–776. DOI: <https://dx.doi.org/10.4310/AJM.2022.v26.n6.a1>

- Hecht, Jamey. The Failure of Sublimation and the Fate of Pain, *American Imago*, The Johns Hopkins University Press, Vol. 73, No. 2 (Summer 2016), p. 211–227.
- Yang, Haiyang, and Zhang, Kuangjie. The Psychology Behind Why We Love (or Hate) Horror, October 26, 2021, *Harward Buisness Review*. Prieiga per internetą: <https://hbr.org/2021/10/the-psychology-behind-why-we-love-or-hate-horror> [žiūrėta 2024 10 08].
- Kerbelytė, Bronislava. Dvasregiai lietuvininkų ir lietuvių sakmėse, *Res Humanitariae*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2008, Nr. 3, p. 84–99.
- Lars von Trier's Bizarre Kingdom (Finally) Cometh, by a Rabbit's Foot, *A Rabbit's Foot*, December 24, 2022. Prieiga per internetą: <https://www.a-rabbitsfoot.com/editorial/confessions/lars-von-triers-bizarre-kingdom-finally-cometh/> [žiūrėta 2024 09 13].
- Lobar, Sandra L., Youngblut, JoAnne M., Brooten, Dorothy. Cross-Cultural Beliefs, Ceremonies, and Rituals Surrounding Death of a Loved One, *Pediatric Nursing*, January–February, 2006, 32(1), p. 44–50.
- Macnab, Geoffrey Lars von Trier talks “The Kingdom: Exodus”, cancel culture and teasing Sweden, *Screen-daily*, 5 September 2022. Prieiga per internetą: <https://www.screen-daily.com/features/lars-von-trier-talks-the-kingdom-exodus-cancel-culture-and-teasing-sweden/5174095>. article [žiūrėta 2024 09 13].
- Merkienė, Irena Regina. Laidotuvių apeigos, *Lietuvos etnologijos ir antropologijos enciklopedija*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2011, p. 192–199.
- Pamy, Plot, *IMDb; Ratings, Reviews, and Where to Watch the Best Movies...* Prieiga per internetą: <https://www.imdb.com/title/tt27802490/plotsummary/> [žiūrėta 2024 09 28]
- Park, Michelle. The Aesthetics and Psychology Behind Horror Films, *Digital Common @ LIU*, Long Island University, 2018, p. 1–59. Prieiga per internetą: https://digitalcommons.liu.edu/post_honors_theses [žiūrėta 2024 10 08]
- Pearson, Patricia. *Opening Heaven's Door: What the Dying Are Trying to Say About Where They're Going*. Atria Books; Reprint edition, 2015.
- Pretorijus, Matas. *Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla = Deliciae Prussicae, oder Preussische Schaubühne*. Sudarė Ingė Lukšaitė. T. 3. Vilnius, 2006.
- Sexton, Nathaniel. Dreams, Remembering, and Anti-Symbolism in Ingmar Bergman's Wild Strawberries, Posted on October 12, 2017, *Establishing Spot, Indiana University*. Prieiga per internetą: <https://blogs.iu.edu/establishingshot/2017/10/12/dreams-remembering-and-anti-symbolism-in-ingmar-bergmans-wild-strawberries/> [žiūrėta 2024 09 10].
- Vėlius, Norbertas (sudarė). Kronika 1261: Pasakojimas apie vieną pagonišką paklydimą, apie tai, kad jie Sovijų dievu vadina, Aštuonioliktas sakymas, vertė Bronys Savukynas ir Juozas Tumelis *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*. Sudarė Norbertas Vėlius. T. 1: Nuo seniausių laikų iki XV amžiaus pabaigos. Vilnius, 1996, p. 267–268.
- Vermeersch, Sem. 2014. Death and Burial in Medieval Korea: Ancient to Contemporary Times, *Death, Mourning, and the Afterlife in Korea*, ed. by Charlotte Horlyck, Michael J. Pettit, University of Hawai'i Press, 2014, p. 21–56. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/310484234_Death_and_Burial_in_Medieval_Korea_Ancient_to_Contemporary_Times [žiūrėta 2024 10 20]. DOI: 10.21313/hawaii/9780824839680.003.0002
- Walters, Glenn D. Understanding the Popular Appeal of Horror Cinema: An Intergrated Interactive Model, *Journal of Media Psychology*, 2004, Vol. 9(2). Prieiga per internetą: <http://web.calstatela.edu/faculty/sfscho/horrmoviesRev2.htm> [žiūrėta 2024 10 08].
- Žičevičiūtė, Gintarė. Filmų rūšys: artimiausiu metu lietuviškų siaubo filmų neturėsime, LRT.lt, 2019. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/1077861/filmu-rusys-artimiausiu-metu-lietuvisku-siaubo-filmu-neturesime> [žiūrėta 2024 10 08].